

DE KAART VAN TOM EN TOM DOCENTENHANDLEIDING

ERFGOED LEIDEN EN OMSTREKEN

Inhoud

Praktisch	3
Het project in het kort	4
Erfgoed Leiden en Omstreken	5
Aansluiting bij kerndoelen, referentiekader en lesmethoden	6
Doelstellingen	7
De lessen	8

Praktisch

Minimale voorbereiding

Kijk in ieder geval klassikaal het filmpje '[De jas van Tom en Tom](http://bit.ly/dejasvantomentom)'
(<http://bit.ly/dejasvantomentom>) (5 minuten)

Bezoek Erfgoed Leiden en Omstreken

Locatie:

Erfgoed Leiden en Omstreken
Boisotkade 2A
2311 PZ Leiden

Tijd:

9.30 tot 10.45 uur

Contact:

071 5165355
educatie@erfgoedleiden.nl
www.erfgoedleiden.nl

- De groep gaat in drie groepjes uiteen voor een circuit.
Het is fijn om minimaal drie begeleiders te hebben. Meer zijn altijd welkom.
- Eten en drinken is niet toegestaan.
- Er is geen pauze.

Parkeren:

Parkeerterrein Haagweg met gratis busvervoer naar Erfgoed Leiden.
Bel van te voren om uw komst aan te kondigen: 071 5120 071.
Garenmarkt of Hoogvliet parkeergarage.

Het project in het kort

Het project 'de kaart van Tom en Tom' gaat over kaarten en plattegronden. Het is bedoeld voor leerlingen van groep 3 en 4 van het primair onderwijs.

Bij het lesproject maken de leerlingen kennis met kaarten en plattegronden en hun functie. Ze leren na te denken over de plaats van

dingen in een ruimte. Dat begint klein met hun eigen slaapkamer. Ze leren aanwijzingen van een ander op te volgen. Daarnaast leren ze dat er verschillende soorten kaarten zijn en je ook een eigen wereld kan creëren door een fantasiekaart te maken.

Centraal bij het bezoek aan Erfgoed Leiden en Omstreken staan de fantasiekaarten en plattegronden die Pieter Lodewijk Muller op tienjarige leeftijd tekende.

Het lesmateriaal bestaat naast deze docentenhandleiding uit:

- Een filmpje ter introductie
- Twee activiteitenbladen ter voorbereiding in de klas
- Materiaal bij het bezoek aan Erfgoed Leiden (daar aanwezig)

Het lesprogramma bestaat uit drie lessen:

- Voorbereidende les in de klas met filmpje 'De jas van Tom en Tom', activiteiten en toelichting bezoek
- Bezoek aan Erfgoed Leiden met drie verschillende activiteiten (circuit)
- Afsluitende les met maken eigen fantasiewereld.

Erfgoed Leiden en Omstreken

Erfgoed Leiden en Omstreken is een regionaal kennis- en adviescentrum waarin archivisten, bouw- en architectuurhistorici, archeologen en monumentenzorgers zeer nauw samenwerken.

Erfgoed Leiden heeft op dit moment ongeveer 12 kilometer aan kasten met

archiefstukken, 5000 dozen archeologisch materiaal en 2850 monumenten onder zijn hoede. De archieven en archeologische vondsten worden in verschillende depots in Leiden bewaard onder zeer strenge voorwaarden.

Al deze archiefstukken en archeologische vondsten bij elkaar geven samen met het gebouwde erfgoed een mooi beeld van het verleden van de stad en haar omgeving.

Kaarten en plattegronden zijn een belangrijke bron bij het onderzoeken van het verleden. Zij vormen een groot onderdeel van de beeldcollectie in de Topografisch Historische Atlas. Vrijwel alle kaarten zijn digitaal beschikbaar via de website van Erfgoed Leiden. Ook de uitgebreide zeventiende-eeuwse Atlas Maior van Ioan Blaeu is helemaal digitaal door te bladeren.

Aansluiting kerndoelen, referentiekader en lesmethoden

Kerndoelen

‘De kaart van Tom en Tom’ sluit aan bij de herziene kerndoelen voor het basisonderwijs (SLO 2006).

1, 2, 12, 33, 47, 50, 54, 55, 56.

Referentiekader Cultuureducatie

Door scholen in de regio Holland Rijnland is een referentiekader cultuureducatie opgesteld.

Het lesproject sluit aan bij de volgende competenties uit het referentiekader:

- Culturele vaardigheden incl. burgerschap
- Verbeeldingskracht
- Steeds nieuwe oplossingen kunnen bedenken
- Creatief proces doorlopen
- Beleven van kunst en cultuur
- Details en geheel kunnen zien
- Produceren: creëren en vormgeven
- Samenwerken
- Communiceren

Lesmethoden

De meeste lesmethoden voor aardrijkskunde beginnen pas bij groep 5. Het lesproject is een mooi vervolg op de kleutermethode Anker de wereld rond, Schatkist van uitgeverij Zwijsen.

Alleen Argus Clou heeft voor groep 3 en 4 een aardrijkskunde-methode.

Hierbij sluit het project aan op groep 3, thema 2, les 2 en thema 3, les 1 en groep 4, thema 1 les 2.

Doelstellingen

Na het volgen van dit project zijn de volgende doelstellingen behaald:

- De leerling kent de begrippen kaart, plattegrond, route (weg naar), links, rechts, rechtdoor.
- De leerling kan de indeling van zijn eigen kamer beschrijven en dit visualiseren.
De leerling kan op basis van wat een ander hem vertelt een eenvoudige route tekenen.
- De leerling kan uitleggen waarom we kaarten en plattegronden gebruiken.
- De leerling kan een (fantasie-)plattegrond tekenen.
- De leerling is bereid om kritisch naar eigen werk te kijken.
De leerling is bereid om samen met een ander zijn werk te verbeteren.

De lessen

Vorbereidende les

Locatie: in de klas

Materiaal: filmpje '[De jas van Tom en Tom](#)', papier en potlood, activiteitenbladen 'labyrint'.

Eventueel extra: GoogleMaps, website Erfgoed Leiden

Doel: de leerlingen weten wat kaarten zijn, waarvoor je ze gebruikt. Ze kunnen hun eigen slaapkamer in kaart brengen en kunnen routeaanwijzingen geven en opvolgen.

Duur: 30 tot 60 minuten

Aanbevolen: filmpje kijken (<http://bit.ly/dejasvantomentom>): 5 min

In deze les maken de leerlingen kennis met kaarten, plattegronden en routes. Begin met het filmpje. Hierin zien we Tommie die bij zijn opa Tom een grote jas vindt. Opa vertelt aan de hand van de jas wat een kaartenmaker deed en wat het nut van kaarten is. Ook wordt de link naar de moderne navigatie (TomTom) gelegd.

Nabespreken: 5-10 min

Besprek na het kijken van het filmpje wat voor kaarten de leerlingen kennen: schatkaart, plattegrond van een pretpark, stadsplattegrond, TomTom. Ga daarna nog eens in op de functie van kaarten: de weg kunnen vinden op een plek waar je nog nooit eerder bent geweest.

Aanbevolen activiteiten: 10-20 minuten

1. Geef elke leerling een leeg A4tje en een potlood. Vraag om een plattegrond van hun eigen slaapkamer te tekenen. Het helpt om erbij te zeggen dat dat 'van boven' is, alsof je aan het plafond geplakt naar beneden kijkt. Als dit nog moeilijk is, teken dan bijvoorbeeld een bed van boven. Bespreek dat een stapelbed er hetzelfde uitziet als een gewoon bed. Sommige leerlingen zullen alles van boven tekenen, anderen tekenen toch dingen van de zijkant. Dat maakt niet uit. Het gaat om het proces. Loop tijdens het tekenen rond en stel vragen over wat ze tekenen.
2. Gebruik hiervoor de labyrint- activiteitenbladen. Laat de leerlingen in tweetallen werken om het labyrint op te lossen. De een zit recht voor het papier met een potlood op de startplek. Deze doet zijn ogen dicht. De ander moet aanwijzingen geven hoe het labyrint op te lossen: 'naar boven, naar boven, naar links etc'.

Extra activiteit: 10-30 minuten

1. Bekijk met de leerlingen op GoogleMaps (maps.google.nl) de eigen omgeving. Begin met de wereld, zoom in naar Europa, Nederland, eigen woonplaats, school, huizen etc. Je kunt ook de verschillende landen die de leerlingen kennen bekijken. Hoe worden deze beelden gemaakt? Luchtfoto's, satelliet.
2. Bekijk de oude kaarten uit de Atlas van Blaeu (www.erfgoedleiden.nl/schatkamer/bladeren-door-blaeu). Hierop staan ook mensen en dieren afgebeeld. Bedenk met elkaar hoe moeilijk het was om kaarten en plattegronden te maken zonder satelliet.

Huis van Koning
OUD GANGEREN

KONST
TUSSEN

HARVE-WINK

Zwaarte Poort

CITHOEL

NIEUW STAD
NIEUW BOSDALL

NIEUW D'PORT

KRECHS

STADTESBUSCH

- 1 C...
- 2 C.S.
- 3 C...
- 4 C...
- 5 C...

Les 2: bezoek aan Erfgoed Leiden en Omstreken

Locatie: bij Erfgoed Leiden en Omstreken, Boisotkade 2a

Materiaal: aanwezig op locatie

Begeleiders: minimaal 3

Doel: de leerlingen weten wat kaarten zijn, waarvoor je ze gebruikt. Ze kunnen voorwerpen op de juiste plek op een kaart zetten. De leerlingen begrijpen dat je ook fantasiekaarten kunt maken. De leerlingen kunnen aan de hand van aanwijzingen een plattegrond af maken.

Duur: 60 minuten (10.30 tot 11.30 uur)

Ontvangst met de jas in de filmzaal: 15 min

De leerlingen worden ontvangen door een medewerker van Erfgoed Leiden, gekleed in de jas van Tom. Deze laat nog meer voorwerpen in de jas zien. Daarna wordt de groep in drieën gesplitst. Elke groep gaat één van de volgende drie activiteiten doen.

1. Depot met kaarten van Pieter Muller: 15 minuten

De medewerker neemt dit groepje mee naar het archiefdepot: een plek waar bezoekers niet mogen komen. Daar bekijken de leerlingen diverse kaarten. Hoogtepunt zijn de fantasiekaarten, die Pieter Muller ca. 100 jaar geleden op tienjarige leeftijd tekende.

2. Labyrint in de vergaderzaal: 15 minuten

De leerlingen gaan in (maximaal vijf) tweetallen aan de slag. Elk tweetal krijgt een rugzakje en een riem met leitjes en krijtjes. Ze tekenen een eenvoudig figuur op een leitje. Dan gaan ze per tweetal de zaal in, waar een labyrint is gemaakt en leggen het leitje in het labyrint. Daarna gaan weer alle tweetallen het labyrint in. Nu met een plattegrond, waarop ze de figuren op de leitjes gaan intekenen op de juiste plek.

PASMATORN

NEEDER

EGNEBRUNGE

Flettenheim
ZORU

GOLDEN
Wald
Klein
Kastin

SOUNNIK
HERANTER
Ardenburg
LEDERANDER

LIPEREN
merzbund

NUNDES

SATONKA
DEGASTIV

ERNSBURG
Maala

RELEN

RUDOLF

RENEBOH

Kressenburg

ANBURG

BRUH

SEIDENEURG
KRETON

DIE
Pomb...

BRUCCE
DIOEM

CURUNIE

BENORJE
LAND

DIE

VANDESSTADT
LUTTEBRANTZ
TORITZ

UTTEBERCHEL

COLORUN

UDREN

UTTELEN

VED

Bevestiging van de gronden in Soeterwou...
Dit is een afschrijving van de gronden...
die in Soeterwou gelegen zijn...
en die in de jaren 1664 en 1665...
aan de gronden is toegevoegd...
en die nu toegevoegd zijn...
aan de gronden in Soeterwou...
die in de jaren 1664 en 1665...
aan de gronden is toegevoegd...
en die nu toegevoegd zijn...
aan de gronden in Soeterwou...

Janus Jansz

Direk Jansz verbeeck

Claes Jansz
van montfoort

nijue camp

pieter Jansz Jansz van coevorden

Direk Jansz verbeeck

Claes Jansz
Rohmwater

heyligegeest camp

Jacob Jansz van
Loerwon

Direk Jansz warmoesman

Cornelis Jansz
neelman

Direk mattheüs

Dre boogen Brinck

A
Gerrit Gerrichs
schack

Y
Gerrit Gerrichs
schack

Den Rijn

3. Plattegrond kleuren in de serre: 15 minuten

Elke leerling krijgt een kleurplaat van een plattegrond, gebaseerd op de kaarten van Jan Pieterszoon Dou. De begeleider krijgt een voorleestekst, waarin deze omgeving wordt beschreven. Aan de hand van de voorleestekst kleuren de leerlingen verschillende stukken land in verschillende kleuren. Weiland is bijvoorbeeld groen, omgeploegde akkers bruin, een veld zonnebloemen geel. Zij mogen dit zelf beslissen. De rest van de kleurplaat mogen ze naar eigen inzicht inkleuren.

Afsluiting in filmzaal: 5 minuten

De medewerker van Erfgoed Leiden sluit het bezoek plenair af met een korte evaluatie.

Verwerkende les

Locatie: in de klas

Materiaal: papier en kleurpotloden

Doel: de leerlingen maken hun eigen fantasiekaart

Duur: 30 minuten

Besprek in de klas wat de leerlingen hebben gezien en gedaan bij het bezoek aan Erfgoed Leiden. Hebben ze ook geleerd dat je zomaar een wereld kunt verzinnen, zoals Pieter Muller heeft gedaan?

Met de hele klas gaan jullie nu een fantasiewereld maken. Iedereen mag een eigen eiland/ eilandengroep tekenen op een A4tje. Je mag helemaal zelf verzinnen wat je op dat eiland gaat tekenen.

Eventueel kunt u met de hele klas eerst nog een brainstorm 'wat kun je allemaal op je eiland tekenen?'

Alle eilanden bij elkaar vormen de fantasiewereld van de groep. Hang ze op aan de uur in het lokaal.

